

Aigua, política, politiques públiques i gestió

Moisès Subirana

Àrea de Medi Ambient
de l'AMB

#28

1. El naixement d'una política hidràulica d'àmbit català

L'any 2000 marcà un abans i un després en les polítiques hidràuliques de Catalunya. La posada en marxa i desplegament de l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA), fruit de la fusió entre la Junta de Sanejament i la Junta d'Aigües, així com l'aprovació de la Directiva marc de l'aigua per part del Parlament Europeu, marcaran una part important del futur del país en matèria d'aigua, tant a nivell de polítiques com discursiu.

La bipolaritat competencial present a Catalunya en matèria d'aigües, on la meitat del territori té l'ACA com a autoritat hidràulica de referència i l'altra meitat —corresponent a l'Ebre i afluents— té la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre, no ha impedit que la capacitat d'acció de l'ACA al llarg d'aquest segle XXI hagi viscut un cicle de pujada i un altre de baixada en el qual continuem immersos avui. Així, podem identificar bona part de la primera dècada del segle XXI

com una etapa de fort desplegament de polítiques públiques al voltant de l'aigua i que són continuïtat de les engegades als anys noranta amb la creació del Departament de Medi Ambient; en destaquen una important planificació i inversió que han permès, a tall d'exemple, que avui dia la pràctica totalitat de la població gaudeixi de sistemes de sanejament amb aigües depurades o que la garantia d'abastament hagi augmentat de forma notable, especialment a les zones més poblades.

Tanmateix, l'ACA nasqué arrossegant un important deute financer, i la fi de les subvencions europees abans de la crisi econòmica comportà que recorregués a crèdit per finançar-se, cosa que va augmentar el deute de forma desmesurada. Això suposà una estocada econòmica de primera magnitud sense el suport financer governamental corresponent. Aquest fet, juntament amb la falta de suport polític del segon Govern tripartit i que segueix amb l'entrada al Govern de la Generalitat de Convergència i Unió, deixaren l'ACA reduïda a la mínima expressió i convertint-la en un braç executor poc propi d'una agència que s'emmirallava en els seus inicis en l'Agència de Protecció Ambiental nord-americana. Malgrat l'auge transversal del sobiranisme aquests darrers anys, l'ACA ha viscut una evolució cap a posicions de supeditació a les polítiques estatals.

2. L'estat de les masses d'aigua

Al seu torn, la Directiva marc de l'aigua establí en els seus objectius l'assoliment del bon estat de les masses d'aigua per a l'any 2015, a més de considerar que l'aigua no és una mercaderia com les altres, fet pel qual s'encomana a les administracions competents realitzar les planificacions necessàries. Les masses d'aigua en bon estat són actualment del 36% i per al 2021 és previst assolir-ne el 45%. La casuística en què es troben els diferents rius catalans és variada: sobrecàrrega de centrals i minicentrals hidroelèctriques

que deixen el cabal sota mínims; contaminació per nitrats a causa de l'espectacular increment de la cabanya porcina —a més del consum addicional d'aigua que suposa; salinització deguda a la intrusió marina o a l'activitat minera en capçalera; pèrdua del delta de l'Ebre, o transvasaments estructurals que deriven l'aigua del riu cap a una altra conca. De manera transversal, tots aquests rius es veuen afectats pels efectes del canvi climàtic, que avui dia ja està disminuint la disponibilitat d'aigua, fins al punt que el Segre, el Ter i la Muga han vist reduir els seus cabals circulants de capçalera en el 30% de mitjana des del 1950 a causa de factors exclusivament climàtics, i es preveuen reduccions addicionals superiors al 20% els pròxims 30 anys.

3. El model de gestió de l'abastament, en primera línia

Un dels aspectes que més rellevància han pres els darrers anys és el que té a veure amb el model de gestió de l'aigua, especialment en la part de l'abastament urbà. Si bé el model català d'abastament es caracteritza per la diferenciació pràctica entre *alta* (captacions d'aigua en rius, embassaments o pous, potabilització i conducció fins als dipòsits municipals) i *baixa* (distribució de l'aigua potable fins als domicilis), ambdós s'han vist immersos en el mateix debat. L'abastament d'aigua domiciliària és una de les competències bàsiques dels municipis, forma part del seu nucli essencial, però això no ha estat condició suficient perquè els consistoris locals entomessin el govern d'aquest servei d'una forma efectiva. A la manca de recursos i de capacitats que han tingut històricament, s'hi han afegit les exigències de prestació d'un servei de qualitat, la manca de suport interadministratiu que els permetés governar el servei amb garanties i un marc legal que progressivament ha anat laminant les capacitats dels municipis.

Tot plegat ha portat que els municipis decidissin no gestionar el servei d'aigua amb els seus propis mitjans, sinó fer-ho a través

d'una concessió administrativa, un procés de privatització que ha escombrat bona part del territori català els darrers 20 anys. Tant és així, que avui prop del 84% de la població catalana és abastida mitjançant una gestió privada —de la qual el 90% correspon a un únic grup, AGBAR, filial de la francesa SUEZ—, mentre que només el 16% té una gestió pública de l'aigua. Això no impedeix que els municipis petits tinguin majoritàriament gestió pública pel fet de ser poc atractius per al sector privat en termes d'economia d'escala i de rendibilitat econòmica. És notori destacar que aquests processos de privatització a escala municipal s'han estès com una taca d'oli fruit d'una política de *laissez-faire* en què ni la Generalitat ni l'Estat no han mostrat voluntat de muscular la capacitat d'acció municipal.

També ha viscut un procés de privatització Aigües Ter-Llobregat, empresa pública creada el 1990 i encarregada de l'abastament en *alta* a la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB), abastint prop de 5 milions de persones. A través d'una disposició addicional de la Llei òmnibus del 2011 es dissolgué l'empresa existent i un any més tard es concedia la prestació d'aquest servei a Acciona.

El malestar ciutadà que esclata amb el 15-M apuntà, entre d'altres, a la necessitat de recuperar les institucions per posar-les al servei del bé comú, amb la consegüent exigència de reversió de retallades i privatitzacions per tal de promoure un servei públic de qualitat i més democràtic. En el cas de l'aigua, aquesta demanda es vehicula a través de la remunicipalització, entesa de forma genèrica com el procés invers a la privatització, amb l'addició que s'obre la porta a nous models de participació ciutadana, transparència i rendició de comptes. La remunicipalització de l'aigua és un fet a escala mundial que sembla haver arribat a Catalunya per quedar-s'hi si tenim en compte que les principals ciutats del país estan en procés de recuperar la gestió pública de l'aigua o bé han manifestat el seu compromís en iniciar aquest camí.

4. La pobresa energètica, també en l'aigua

L'esclat de la crisi econòmica tingué, entre els seus efectes més greus, la reducció del poder adquisitiu de les famílies, al mateix temps que es disparava el cost dels serveis públics, incloent-hi el de l'aigua. Una de les greus conseqüències d'aquest fet és la incapacitat amb què s'han trobat milers de famílies per fer front al rebut de l'aigua, situació davant la qual les empreses —sobretot les privades però en certa mesura també les públiques— han reaccionat tallant l'aigua a qui no la podia pagar. Malgrat no disposar-se de dades oficials, es calcula que l'any 2014 unes 120.000 persones es van quedar sense aigua a Catalunya per motius econòmics. Davant d'aquesta situació, les administracions han anat a remolc de la ciutadania, que, a través d'un procés de recollida de firmes, impulsà el 2015 la primera iniciativa legislativa popular que ha aprovat el Parlament de Catalunya en la seva història, una llei sobre habitatge i pobresa energètica que canvia el paradigma en garantia de subministraments en introduir el "principi de precaució", segons el qual no se li pot tallar a ningú un subministrament bàsic —aigua, llum, gas— si no es demostra que té suficient capacitat econòmica per fer-hi front. Tot i així, l'oposició de les companyies elèctriques i gasístiques està suposant un repte en la seva implementació.

5. La garantia d'abastament, una política de país pendent

Les necessitats de consum d'aigua a Catalunya no es corresponen geogràficament amb les zones amb més disponibilitat. La RMB està ubicada entre dues conques, la del Besòs i la del Llobregat, que són incapaces de satisfer la demanda existent. El 1959 s'aprovava la "Ley del Ter", que derivava una part important del riu Ter cap a Barcelona. Des d'aleshores, aquest riu ha format part de forma estructural de les fonts d'abastament de Barcelona i la seva

àrea metropolitana, amb els consegüents perjudicis ambientals per al Ter i dependència externa de la RMB.

Per fer front a aquesta situació de vulnerabilitat que es féu tan clarament visible en la sequera de 2007-2008, nombrosos projectes s'han executat i posat en marxa, especialment en l'àmbit del Llobregat, i d'altres són sobre la taula, des de l'històricament polèmic transvasament de l'Ebre cap a Barcelona, passant pel del Roine o el paper del Canal Segarra-Garrigues. Tot i així, les hipòtesis sobre les quals es treballa avui apunten sobretot a l'explotació de recursos hídrics alternatius com a principals mesures, com són les aigües regenerades, l'augment de la producció d'aigua dessalada i un major aprofitament de les aigües freàtiques.

La capacitat de la Generalitat de construir una proposta consensuada amb tots els sectors i el territori serà un indicador clau de la seva capacitat de vertebrar el país, atès que, fins a l'actualitat, l'aigua ha estat sobretot objecte de mercadeig i de conflicte.